

če dobi v roko kvaliteto knjigo in se zaveda, da je tej knjigi omogočena in usojena pot tudi med preprosto ljudstvo, če ve, da bo ta knjiga ena izmed redkih, ki bodo prodre omenjeno trnjevo ograjo. In letošnje publikacije Cankarjeve družbe, ki z Mohorjevo in Vodnikovo poskuša držati most med slovensko kulturo in slovenskimi ljudskimi množicami, brez dvoma v polni meri ustrezajo nalogam in smotrom, ki jih naša stvarnost nalaga podobnim institucijam. Morda bo marsikdo prigovarjal, češ, med vsemi tremi knjigami ni nobene domače, originalne, da so vse prevodi iz tujih literatur. Gotovo je težko zmanjševati pomen takega prigovora, vendar: kadar je izbira med slabim domačim in kvalitetnim tujim delom, ne smemo biti preveč skrupulozni. Glavni smoter je vendarle, da gre med ljudstvo dobra knjiga, ki naj bo živ odgovor na vprašanja, ki žive v zavesti in podzavesti sodobnih čitačjih množic.

Kakor rečeno, je imelo vodstvo Cankarjeve družbe pri izbiri dokaj srečno roko; med tremi knjigami, ki obsegajo skupno okrog 300 strani, sta dve iz področja publicistike, tretja iz beletrije. Izredno zanimiva je knjiga Arturja Koestlerja »Španski testament«, ki živo in stvarno opisuje razmere republikanske in nacionalistične Španije v prvih razdobjih državljanske vojne. Primitivno formiranje republikanske armade, »vojaki«, ki gredo s prestarimi dvocevkami nad nacionalistične tanke, general, ki v največji vročini v Malagi v šinjelu eksercira s svojimi republikanci, kar razen šinjela nima druge vojaške uniforme, zavzetje Malage, Koestlerjevo bivanje v smrtni celici v sevilskem zaporu, kjer publicista po dolgem čakanju izpuste zaradi intervencije angleške vlade. Knjiga, ki ni dragocena samo kot dokument, marveč tudi kot izredno inteligentna človeška izpoved, včasih kar preseneča s svojo iskrenostjo. Knjiga, ki razodeva veliko kulturnost in objektivnost pisatelja, vredna, da jo prebere sleherni, ki si ubija glavo s problemi človeškega v teh tako človeških dneh. Knjiga dr. Živka Topalovića »Pomlad človeštva«, ki na zelo preprost in razumljiv način sporoča dognanja moderne biologije, etnologije in sociologije o prvih prazgodovinskih razdobjih človeka in človeške družbe, je izpolnila znatno vrzel v naši poljudno znanstveni literaturi. Zelo srečna misel je bila prevesti v slovenščino kratko, a zelo živo in prodorno študijo francoskega podeželja, »La vieille France« (v prevodu »Taki so ljudje«), katere avtor je znani pisatelj velikega romana iz življenja predvojnih mednarodnih revolucionarjev »Les Tibauts«, Roger Martin du Gard. Knjiga, ki s svojim dobrohotnim humorjem in nič zagrenjeno ironijo, skicira nekoliko groteskne figure francoskega trškega življenja in njih majhne slabosti in kreposti, predstavlja prav za prav izredno fino izdelan koncept za obširen roman francoskega podeželja. V nekem smislu pa že prestopa ožji okvir svojega francoskega miljeja in postaja tipična podoba človeških odnosov na podeželju sploh in zato bo naš preprosti bralec odkril v njej tudi košček svojega življenja in ne majhno količino svojih slabosti.

Želeti je samo, da bi tudi naslednja leta CD nadaljevala in izpopolnjevala svoj program, tako da postane resnična, kvalitetna ljudska založba: založba, ki si je bržkone najbolj žele vrste naših delavskih in kmečkih bralcev same. Pričakovati pa je, da se med njenimi publikacijami kmalu pojavijo tudi res dobre izvirne slovenske knjige.

Vladimir Paršič

KOLEDAR CANKARJEVE DRUŽBE ZA LETO 1939. Ne, znane besede iz »Bele krizanteme«, kjer govori Cankar o razmerju občinstva in recenzenta do umetnika, še niso dokaz, da bi se sam upiral takim člankom kakor so Kraigherjeva analiza »Ivana Cankarja zdravje, bolezen in smrt« in Kocmurjevi spomini »Cankar in delavske matere«. Neokusno poseganje v intimnosti umetnikovega življenja, samo-

voljno poniževanje njegovega dela zavoljo človeških slabosti in napak bi pač zaslužilo upravičeno obsodbo malomeščanske čenčarije, kadar pa gre za resno besedo o človeku-umetniku, je besedičenje o indiskretnosti le ozkosrčna priderija. Pravi pisatelj umetnik še ni ušel nujnim zakonom, da ne bi gledal in ustvarjal sveta skozi prizmo svoje lastne duševnosti in telesnosti. Vse je v njem tako vzročno povezano, da se ne more kot človek ne v kretnjah, ne v črkah, ne v metaforah, stilu in besedi zatajiti. Vsakdo nosi svojo naravo v sebi in čim globlje in neposredneje se izživlja, tem zgovornejši dokument vseh notranjih in zunanjih vplivov so njegova dela. Tudi razum, ki se marsičesa zaveda, kar bi rad prikril, ne more v urah spočetja in potem, kadar delo privre, zabrisati bioloških osnov. V času, ko se umetnikovo delo presoja povečini zgolj po družbenih teorijah, stopata individuuum in narava po krivici v ozadje. Sedaj, ko leži teža na človeku, zemeljskem bitju, ko se »razodetje in milost« *že umikata, ni pogled v človeka samega, v strukturo njegovega čustvovanja in mišljenja nič manj zanimiv, kakor so odnosi med osebnostjo in kolektivom. Umetnik se je z božanskega trona približal človeku in človek umetniku.*

V svetovni literaturi so že napisane knjige o ustvarjanju in človeku Cankarjevega, Verlaina, Strindberga, Nietzscheja, Poea, da ne omenjam drugih, in vendar niso njihova dela, ne vrednost, ne pomembnost, prav nič prizadeta. Nasprotno, medicina in psihologija sta s tem študijem odkrili marsikatera nova spoznanja o človeku. Ne gre zato, ali je »Heine klatil češplje med Jenom in Weimarjem«, ali si je »Kette sam snažil čevlje«, gre za »človeka, ki ga ne poznate in ga ne boste nikoli spoznali.«

Kraigher je z izredno toplino in globoko resnostjo posvetil v človeka-umetnika, povedal je res nekaj novega, važnega o Cankarju. Njegov članek spada med najbolj zanimiva pričevanja o Cankarju in je tudi prva tovrstna študija v naši literaturi. Odgrnil nam je motive Cankarjeve erotike, ki se je do dna izčrpavala lahko samo v svoji umetnosti. Kakor je nihal med zdravjem, ljubeznijo in obupom, tako pogosto se oglašala pri njem problem volje in moči. »Ko se je Kristus razjokal na Oljski gori, ni bil Bog...« — Posebno zanimiva je Kraigherjeva analiza temne »Nine«, ki je deležna še danes enakega neumevanja in previdnega ogibanja kakor ob izidu. V take globine in mrakove psihološkega doživljanja se pred njim in tudi doslej še ni spustil naš pisatelj. Študij tega Cankarja ni in še dolgo ne bo zaključen.

Veliko so že o Cankarju pisali in pravzaprav malo novega povedali. Uvodi v Zbrane spise so prvi poskus celotne podobe Cankarjevega opusa; urednik se je previdno in najbrže namenoma omejil le na razvojno linijo. Že ob njih spoznavamo, kako je neka teza zabrisala pomanjkanje globljega in finejšega čuta za umetniško ustvarjanje in psihologijo. Ivan Cankar se nam v teh uvodih kljub videzu čustvenega in miselnega razvoja prikazuje precej poenostavljen in nazorski sploščen. Globlja problematika njegovega umetniškega ustvarjanja v uvodih ni našla odmeva. Karakteristika vsega početja okoli Cankarja v zadnjih desetih letih je borba za njegov svetovni nazor, ki so jo povzročili kajpada uvodi in so tudi vsej kasnejši polemiki vsilili smer. Tudi Voduškova knjiga ni uspela za enkrat te borbe prekiniti. In vendar hrani Cankarjevo kakor vsako takó iskreno, globoko umetniško delo in življenje globlja in mnogovrstnejša spoznanja, kakor se dado iz časa obližniti in dokumentirati. Prav zato ni verjetno, da bi se utegnilo v doglednem času poglobiti spoznanje Cankarjeve umetnosti, ki ni ustvarjala zgolj simbolov razredne in narodne usode duhovnega hrepenenja in malomeščanske tesnobe, temveč obsega tudi veliko dramo človeškega življenja do najintimnejših utripov srca. Stavki, ki leže danes v delih prezrti, bodo zanamcem odpirali poglede v njih lastno življenje.

Kdor bere in tudi kdor ne bere Cankarja, ponavlja danes kar avtomatično Cankarjev testament: »Mati, Domovina, Bog!« Kraigher je z drzno roko zapisal nedvomno resnico, da je na pisatelja v zadnjih letih močno vplival prijateljski konfesionalni, dasi v dogmatizmu precej liberalni krog, kateremu je bila Cankarjeva umetnost opora v lastnih ciljih in jo je prav zategadelj poskušal obrniti v svojo smer. Prepričan sem, da ima Kraigher v tem prav in da so uvodi v Zbrane spise predvsem bolj politično izvedena religiozno-nacionalna teza, kakor estetsko poglobljanje umetnikovega dela. Danes se mi vsiljuje tudi vprašanje, kako je bilo z znanimi besedami, s katerimi je Ivan Cankar karakteriziral svoje katoličanstvo? Površnost te izjave mi vzbuja močno sumnjo, da jo je pisatelj v dobrih prijateljskih odnosih bolj navrgel kakor pa z njo izrazil resnično prepričanje. Nekoč sem izrekel podobno mnenje, kakor sedaj Kraigher, o »Podobah iz sanj«, ki ga v celoti danes ne bi več ponovil. Kljub temu ne smatram te Cankarjeve knjige za njegovo največjo umetnino in se mi zdi Kraigherjevo opozorilo na »Hudodelca Janeza« utemeljeno in važno, tudi za spoznavanje Cankarjevega dela. »Hudodelec Janez« se uvršča med najboljša njegova dela in preseneča posebno v prvih dveh tretjinah po svoji zgoščenosti, umirjenosti in globini. Jezik te povesti je v svoji dovršenosti in svežini najbolj prepričevalen dokaz velike umetniške sile, ki je tako vehementno vzplamtela pred koncem. »Hudodelec Janez« bi postal simbol kakor »Hlapec Jernej«, če bi bil dovršen, simbol upornika v globljem smislu, ne le proti obstoječim oblikam družabnega reda, temveč proti vsej uredbi sveta, v kateri človeška mizerija in poniglavost ne preneseta reakcije poštenosti in pravičnosti, proti kateri se družba vedno zaščiti z uredbami in paragrafi. Kdor bere to Cankarjevo predsmrtno delo z vso pozornostjo, mu ne uide, kako je povest naenkrat presekana in pretrgana. V osmem poglavju osupne bralec pred stavkom: »Ravnal nisem prav, kakor sem ravnal, in greh ostane greh.« Te besede ne zvene po Cankarjevo, padejo pred človeka kakor z neba in zapuščajo ugibanja, ali je Cankar resnično opešal, ali...? Porajajo se pomisleki, zakaj je urednik Zbranih spisov »Hudodelca Janeza«, »povest človeka, kakršne je pesnik od nekdaj ljubil«, »njegova zadnja povest in filozofija te povesti zadnja forma njegovega življenjskega nazora,« uvrstil v devetnajsti zvezek in še z lakoničnim dostavkom v opombah, da se je rokopis zadnjih šestih poglavij izgubil. (Izhajal v DS 1918.) Zakaj je urednik tu prevrgel kronološko ureditev? Ni nameraval že s tem dejanjem nekaj drugega posebno poudariti? Ni bil komu »Hudodelec Janez« kot zadnje delo vseh in dovolj pripraven za ustvarjeno Cankarjevo podobo? Se je zgodil le lapsus v presoji umetniške vrednosti? Vsekakor upravičeni pomisleki in vprašanja, ki jih je Kraigher poleg drugih s svojo študijo pogumno sprožil.

Kocmurjev članek nam kljub nepotrebnim patetiki prikazuje zelo intimne izpovedi in prizore iz Cankarjevega življenja. Posebno živo in neprisiljeno popisani dogodek v kavarni, Cankarjevo svidenje s sestro in njegovo vedenje, odpira skrivne predele Cankarjevih psiholoških odnosov do matere, in potrjuje, da je bil Cankarju problem matere pred vsem moralni problem. Ob jubilejni uprizoritvi »Hlapcev« sem se tega dogodka živo domislil. Ko poizveduje Jerman, ali bi bil materi prihranil vsaj urico, minuto življenja, sem posebno živo občutil vso moralno vzročnost tega vprašanja.

Obe študiji, posebno Kraigherjeva, sta nam zopet približali umetnika-človeka, nakazali toliko in toliko novih problemov, in Cankarjeva družba je s priobčitvijo obeh študij poudarila kulturni nivo, ki pritiče našemu delovnemu ljudstvu.

Prav za prav ne spada v ta okvir, toda nekatere opombe v Kraigherjevi študiji o Cankarjevih slutnjah so mi oživile prepričljiv dogodek. V oni oktobrski noči, ki jo omenja Kraigher, sem bil v Cankarjevi družbi pri »Štruklju«. Ne vem več natanko, smo sedeli skupaj ali smo se obiskavali iz sobe v sobo? Cankar ni pil preveč, toda bil je tisti večer posebno čuden. Ko smo odhajali, je prosil nekoga iz družbe, da bi ga spremil domov. Naprošeni mu je rad obljubil, da ga bo spremljal. Tedaj pa je Cankar šele pojasnil svojo željo: »Ne do hiše, do stanovanjskih vrat me moraš spremiti,« je zahteval. Ker ni nihče njegove prošnje tako resno upošteval, kakor jo je izrekel, je prišel Cankar skoraj prositi: »Ne do hiše, nesti me moraš po stopnicah. Ali me boš nesel?« Silil je v človeka kakor otrok in spominjam se še danes, kako so se mu oči melanholično svetile in je svojo prošnjo podpiral z gestami. Njegova želja se ni izpolnila, ker smo vsi mislili, da se zopet šali, čeprav tudi na cesti še ni odnehal. Spremili so ga do vrat in za zaprtimi vrati je tisto noč padel po stopnicah.

Juš Kozak

NAČRTI SOVJETSKIH PISATELJEV. Konec januarja je sprejelo 172 sovjetskih pisateljev odlikovanje za svoje delo, in sicer 21 najvišji »Oreden Lenina«, 49 »Orden trudovogo krasnogo znamenja« in 102 red »Znak početa«. Med prvimi odlikovanci srečujemo poleg Nik. N. Asejeva, Fred. V. Gladkova, Val. P. Katajeva, J. Kupale, Al. A. Fadjejeva tudi Mihaila A. Šolohova, o katerem smo zadnje čase čitali v evropskem tisku, da je padel v nemilost in da je zaprt. Med imeni druge skupine najdemo od znanih Mih. M. Zoščenska, Ks. V. Ivanova, Borisa A. Lavrenjeva, Leon. M. Leonova, Al. S. Novikova-Priboja, Fed. Iv. Panferova, Lidijo N. Seifulino, Jurja N. Tynjanova, Konst. A. Fedina, Vik. B. Šklovskega in dr. V zadnji skupini so m. dr. Vsev. V. Višnjevskij, Al. S. Serafimovič in Aleksej N. Tolstoj, ki so že prej dobili za svoje delo najvišje odlikovanje, prevajalec slovenskih pesnikov Al. A. Surkov ter znani dramatik Vas. V. Škvarkin.

Seznam odlikovanih je prinesla »Literaturnaja gazeta« od 5. februarja. V isti številki čitamo, da je A. Bezimenskij (tudi prevajalec slovenskih pesnikov) v odboru za proslavo Ševčenkovega jubileja. Tudi o njem so zadnje leto krožile vesti, da je zaprt ali celo ustreljen.

Pri tej priliki je uredništvo »Literaturne gazete« priobčilo pogovore z nekaterimi najpomembnejšimi odlikovanci o njihovih literarnih načrtih. Prinašamo odgovore nekaterih, ki so vsekakor zanimivi, ker kažejo, da sovjetski pisatelji vedno bolj iščejo snov za svoje delo v ruski zgodovini.

F. Gladkov: Lotil sem se dela na avtobiografski povesti, ki obsega dobo petdesetih let. Pokazal bom v njej pot mladega človeka — kmeta, ki je prišel v mesto in se udeležil revolucionarne borbe.

B. Lavrenjev: Pišem knjigo »Povesti komisarja Kaškina« iz časa državljanske vojne v SSSR.

I. Novikov: Od čitatelju doslej še neznanih stvari sem opravil prevod znanega »Kraljedvorskega rokopisa« iz stare češčine (?!), prevedel sem znamenito komedijo Lessagea »Tjurkare« in napisal scenarij »Isajkine gosli«. Sedaj pa pišem dramo o Lermontovu in nadaljujem novi roman o Puškinu. Razen tega sem zaposlen z ureditvijo zbirke svojih pesmi.

Al. Surkov: Srečen sem. Hočem, da bi bilo vse, kar bom odslej pisal, vredno tega visokega zaupanja, ki mi ga je izkazala domovina. Sedaj pišem svojo prvo poemo »Prva mladost junaka«. Dovršil sem prevode Ševčenkovih del in pesmi, posvečene temu velikemu pesniku. Pišem pesmi.